

UDK/UDC: 821.163.42.09 Barac, A.

Ivan Barbarić

ANTUN BARAC (1894.-1955.) - UZ 110. OBLJETNICU ROĐENJA

Obilježavajući sto desetu obljetnicu rođenja dr. Antuna Barca, istaknutoga hrvatskoga znanstvenika, književnoga povjesničara, dugogodišnjega sveučilišnoga profesora i akademika, nužno je naglasiti da on ide u red onih ličnosti koje su za sobom ostavile neizbrisive tragove, koje su dale pečat jednom vremenu. Riječ je, dakle, o znanstveniku za čijim će djelima još dugo vremena posezati svi oni koji se budu bavili izučavanjem i pisanjem povijesti novije hrvatske književnosti. Nemoguće je i danas zamisliti ozbiljan studij hrvatske književnosti bez njegovih fundamentalnih monografskih studija o Šenoi, Matošu, Mažuraniću, Vidriću i drugima, te hrvatskoj književnoj kritici.

Dr. Antun Barac rođen je 20. kolovoza 1894. u Kamenjaku kraj Grižana. Nakon osnovne škole u Grižanama, školovanje nastavlja u klasičnoj gimnaziji u Sušaku (1905.-1913.). Već kao gimnazijalac posvećuje se književnom radu. Prvi put se javio s nekoliko pjesama sentimentalnog raspoloženja u učeničkom listu "Pobratim", dok će se ozbiljnijim kritičkim prilogima javiti u časopisu "Vihor", u kojem 1914. g. objavljuje i svoje prve članke s područja književnosti.

Razdoblje od 1914.-1918., g. u kojem diplomira na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (1917.), te polaže 1918. doktorat iz književnosti, obranivši tezu o Vladimiru Nazoru, bilo je za mladog Barca razdoblje predaha i prikupljanja iskustva za ostvarivanje onih ideja, koje je nosio u sebi od prvih srednjoškolskih istupa i pojave u javnosti. Kao srednjoškolski profesor u Sušaku i Zagrebu, a od 1930. g. kao docent, zatim redoviti sveučilišni profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, dr. Antun Barac odgojio je generacije hrvatskih nastavnika i znanstvenih radnika, radeći predano sve do prerane smrti u Zagrebu 1. studenog 1955. g.

Počevši pisati uoči Prvog svjetskog rata Barac je napisao niz zapaženih djela. Raspon njegova znanstvenog zanimanja veoma je širok i kreće se od kritičko-esejističkih napisa o manje važnim piscima (Botić, Martić, Perkovac, Horvat-Kiš), preko monografija o vrhunskim hrvatskim stvaraocima, kao što su Nazor, Šenoa, Vidrić, Mažuranić i drugi, do velikih sinteza o hrvatskoj književnoj kritici 19. st. Svestranošću svog književno-povijesnog i esejističkog rada nametnuo se kao središnja ličnost u hrvatskoj književnosti, osobito na području novije hrvatske književnosti. Teško je naći jedan značajan problem hrvatske književnosti 19. i 20. stoljeća o kojem nije pisao.

Njegov životni put književnog povjesničara i kritičara najbolje ilustriraju njegovi posljednji radovi, posebno "Hrvatska književnost u doba Ilirizma" (1954), kojima je prethodio impozantan opus studioznog rada u ocjenama i tumačenjima hrvatskih književnika i književnih pojava, od trenutka kad se pojavio u javnosti književnom studijom o Vladimiru Nazoru (1919.), preko brojnih studija, eseja i monografija o Mažuraniću, Šenoi, Harambašiću, Gjalskom, Novaku, Kranjčeviću i dr. U nizu njegovih djela duboke su i trajne vrijednosti zasebna djela: Članci o književnosti (1935.), Hrvatska književna kritika (1938.), Vidrić (1940.), Književnost i narod (1941.), Mažuranić (1945), Veličina malenih (1947.), Hrvatska književnost Ilirizma (1954.), Bijeg od knjige (1965.), Književnost Istre i Hrvatskog primorja (1968.) i dr.

Barac je ostavio iza sebe stotine vrijednih napisa i djela iz najšireg područja znanosti o književnosti. Nekoliko desetaka tih napisa klasične su vrijednosti u nacionalnom, a djelomično i u internacionalnim razmjerima spomenute znanosti.¹ Misao koja će biti prisutna in continuo u njemu i njegovim djelima, vezana je uz njegove prve istupe o pitanjima kojima će posvetiti čitav svoj radom ispunjen život, a sve će to izražavati na sebi svojstven, nenametljiv, ali uvjerljiv način. Kroz svoja djela Barac je svojim teoretskim razmatranjima i dubinom analitičkih zahvata, primjenom raznovrsnih metoda, postavio temelj modernim istraživanjima u hrvatskoj književnoj povijesti.

Za razliku od svojih prethodnika, prvih naših književnih povjesničara (Ivana Kukuljevića-Sakcinskog, Vatroslava Jagića, Franje Markovića, Milivoja Šrepela, Đure Šurmina i Branka Vodnika), koji su se služili isključivo filološkom metodom, Barac u analizi književne baštine polazi od toga da književno djelo ima svoje unutarnje zakonitosti, ponajprije svoju estetsku vrijednost. On ide dalje i postavlja nove temelje znanosti o književnosti kroz primjenu različitih načina o ocjeni književnog djela: socioloških i estetskih, ne odbacujući ni filološku metodu.

¹ N. Ivanišin, o "malo poznatom" i "pomalo zaboravljenom" Antunu Barcu, Zadarska revija, 1981., str. 13.

Barac "svoj sociološki stav brani od vulgarnog utilitarizma i ima razumijevanja za estetsku metodu, samo je proširuje i problemima vanestetskim, društvenim, psihološkim i moralnim".²

Mada je sam Barac govorio za sebe da on nije književni kritičar, posjedovao je glavna kritičarska svojstva; bio je u stanju da razborito i obrazloženo kritički pristupi fenomenu književnosti, da razlučuje opsegom malenu kvalitetu iz ogromne književne kvalitete, da uvjerljivo vrednuje književna djela i književnike. U dnu njegovih razmišljanja jesu bitna pitanja, ne samo o književnom djelu, nego u prvom redu o stvaraoču, tj. čovjeku bez kojeg književno djelo i ne postoji, jer ga čovjek stvara i kao čitalac doživljava, pa glavna njegova preokupacija i nije djelo nego čovjek, "ogoljeni čovjek", "čovjek u svom ljudskom dnu", kao "drhtaj svemira", divljenja ali i sažaljenja dostojno zagonetno biće "ispod zvijezda", kako kaže sam Barac.

U odnosu na svoje prethodnike Barac je, kako kaže Nikola Ivanišin, s obzirom na književne tradicije koje je izučavao "srodan s Djivom Gundulićem, Augustom Šenoom, Ivanom Mažuranićem, a po liniji znanosti o književnosti "došao nam je" od Vatroslava Jagića i Branka Vodnika, pa ako je Jagić svojom svojedobnom raspravom o dubrovačkim trubadurima osnivač naše moderne nauke o književnosti, ako je Vodnik svojim djelom na tom području nastavljajući, onda je Barac prema onome što je stvorio i inicirao veliki izgrađivač, ne samo nacionalne nauke o književnosti i nacionalne kulture, nego i nacije.³

Raznovrsna i bogata je Barčeva književno povijesna i kritička djelatnost, pri čemu pokazuje raznovrstan interes od kritike u estetskom smislu do književnosti u najširem značaju. Ulazeći u istančane analize, naprimjer Vidrića i Matoša, istovremeno piše članke o izrazito kulturno-povijesnim pojavama. Njegovi teoretski članci i studije usmjereni su prema stvarnim pitanjima hrvatske nauke u književnosti. Njegova sklonost nije tekuća kritika, već doživljaj književnosti u njenom povijesnom kretanju i nacionalnom značenju. Kao književni povjesničar i znanstveni djelatnik tražio je istinu i istinitost umjetničkog djela, a sve to čini jasnoćom i širinom pogleda, snagom doživljaja i čvrstinom argumenata. Sa stanovišta književne nauke Barac nastoji ostvariti moderan kritički i estetski pristup umjetnosti.

Cilj mu je jasan – stvoriti novu koncepciju naše literarne povijesti, koja se oslanja na dostignuta saznanja, ali podignuta na viši nivo. Svoj rad, djelo i poglede znao je obrazložiti značenjem trajnog i objektivnog suda, gdje je bio uvijek prisutan kao suvremeni promatrač. Ne bilježi samo događaje, pojave i ličnosti, već ih uklapa u jednu književnu epohu, koju promatra iz raznih

² Petar Lasta, predgovor u, A. Barac, Hrvatska književna kritika, VII, 1962., str. 8.

³ N. Ivanišin, nav. dj. str. 13.

aspekata, uključujući i društveno ekonomske i socijalne prilike određenog razdoblja i njihov cjelokupni utjecaj na sva zbivanja, pa i na književnost kao predmet njegova užeg interesa.

Dva su osnovna Barčeva polazišta u vrednovanju književnosti: ona mora biti izraz čovjeka u njegovom totalitetu kao individualnog i društvenog bića, te mora duboko zahvatiti u osnovna pitanja života; druga mu je teza da se velika umjetnost rađa samo iz velike boli. Još u eseju o Matoševoj lirici Barac je napisao:

”Možda je upravo bol onaj koji u nama budi plemenitost, razumijevanje i ljubav prema rođenoj zemlji, prema mrtvim stvarima oko nas, prema onom što je bilo nijemi svjedok naših prošlih dana.”⁴

Ta će estetika bola doći do punog izražaja u jednoj od najboljih Barčevih monografija, onoj o Vidriću. Ta njegova teza nastala je kao odjek osobnih zapazanja i uvjerenja:

”Prava, velika umjetnost obuhvaća život u cjelini – i s njegovim osjećanjima o radosti i punoći egzistencije, i s njegovim osjećanjima bola, kratkotrajnosti i nestalnosti svega ljudskoga. Umjetnik može jače osjećati ili jedno ili drugo – no prave velike umjetnosti, koja čovjeku otvara i vidike u dno života, nema gdje nema jakog bola.”⁵

Kod Barčevog esejističkog pisanja teško je strogo napraviti granicu između književne kritike i književne povijesti. Međutim kako kaže Milan Crnković, ”Barac se prikolonio metodi objektivnog književnog povjesničara, koji u različitim metodama i pravcima traži ljudske vrijednosti bez upadanja u ekstreme”.⁶

O svojim pogledima na pisce i književnost općenito Barac kaže ”Pristupiti piscu izrazite individualnosti s običnom literarno-historijskom metodom, upotrebljenom kod pisaca do kojih je stalo rijetkima znači upravo ozloglasiti ovaj posao. Sva sprema i erudicija koja je crpljena u studiju jezika, rukopisa itd; može samo da pokvari sposobnost gledanja, sposobnost doživljavanja. Književnost treba osjetiti”,⁷ jer, kako dalje zaključuje Barac ”svaka je književnost u svom nastanku izražaj najelementarnijih potreba duhovnog života, bez kojih je njegov razvoj uopće nemoguć. Naša je stara književnost uglavnom samo pismenost i diletantsko pjevuckanje i zabava dokonih ljudi, No zadnjih sto godina naša literatura znači ubrzani tempo, konstantan napor da

⁴ A. Barac, *Knjiga eseja*, Zagreb, 1924., str. 153-154.

⁵ A. Barac, *Vidrić*, Matica Hrvatska, Zagreb 1940., str. 18.

⁶ M. Crnković, A. Barac, *knjiž. historičar*, Riječka revija, V-VI, Rijeka 1956., str. 95.

⁷ A. Barac, *Naša književnost i njezini historičari*, Jug. njiva, VII, I, 5, Zagreb 1923., str. 190.

se postignu vrhunci mogućnosti.”⁸ Barčev članak ”Naša književnost i njezini historici” (1923.) prvi je njegov rad na procjenjivanju naše književne baštine i na postavljanju novih temelja našoj znanosti o književnosti, koji je kasnije stavljen na uvodno mjesto njegove ”Knjige eseja”. Taj njegov prvi dosta oštar istup svjedoči o svijesti mladog znanstvenika, koji upozorava na to da našu znanost o književnosti valja radikalno usmjeriti drugim zadacima”.⁹ Uz ostalo, u tom svom članku Barac o književnosti i njenim povjesničarima kaže:

”Ima jedna frapantna činjenica koja udara u oči čim čovjek baci oko na našu književnost i njezinu historiju. O književnosti do XIX. vijeka, koja je u najvećem svom dijelu i nije prava književnost, koja je samo dokument kulturnih nastojanja, imade razmjerno mnogo djela i rasprava. O literatima koji su to po imenu, o ljudima bez izražajnosti, postoji razmjerno bogata literatura. O najboljim pak književnicima tog starijeg doba rečeno je relativno najmanje, pogotovo kao o umjetnicima. O cijelom XIX. vijeku, o ljudima koji sami sobom vrijede više negoli inače cio jedan vijek književnosti, obična literarna historija takoreći šuti. Jer su ti njeni historici mogli nekažnjeno da ruju tamo gdje ne mogu pokvariti bogzna što. Jer su lako mogli doći na kraj s duhovima koji nisu mnogo jači od njihovih. Jer su lako mogli da stvaraju i rješavaju probleme tamo gdje i nema problema.”¹⁰

Nakon ove kritike književnih povjesničara, svojih prethodnika, Barac je tri-deset godina kasnije nizom monografija i prvom knjigom svoje povijesti novije hrvatske književnosti pokazao kako zapravo teba izgledati moderna povijest književnosti: pjesnici što ih je razmišljajući god. 1940. u skromno naslovljenim ”Refleksijama u 12 knjiga lirike” kvalitetno izdvojio, danas su već klasici hrvatske poezije, a njegova kritika Begovićeve ”Gige Barićeve”, a i cijelog Begovića razapetog ”između literature i umjetnosti” ni do danas nije osporena.¹¹ U metodologiji povijesti književnosti Barac je isticao potrebu, koju je još Vodnik okrstio ”iznalaženjem oblika”. Bunio se protiv uniformiranosti u prikazivanju tzv. malih književnosti, te s tim u vezi kaže: ”Zato i prikaz jedne književnosti često potpuno naliči na prikaz druge, te se iz njega nikako ne razabire ono što je u pojedinim književnostima specifično, važno i značajno i što te književnosti čini nečim zasebnim.”¹²

Barac stavlja djelo u njegov povjesni kontekst, u vrijeme i prostor, iz čega proizilazi njegova daljnja teza o potrebi primjene različitih kriterija u vred-

⁸ A. Barac, Članci i eseji, Naša književnost i njeni historici, Zagreb 1968., str. 60.

⁹ I. Frangeš, Antun Barac, Zagreb 1978., str. 14-15.

¹⁰ A. Barac, Članci i eseji, str. 65-66.

¹¹ N. Ivanišin, nav. dj. str. 7.

¹² A. Barac, Knjige o knjigama, Vijenac XXXVI, 2, Zagreb 1944., str. 23-35.

novanju literature velikih ili malih naroda. U malenih je naroda književnost jače povezana općenarodnim životom, pa se katkada bez štete za narodne i kulturne ciljeve neka književna pitanja i ne mogu postavljati u svoj njihovoj određenosti. Otud i krilatica o "veličini malenih" kojom Barac vrednuje literaturu velikih i malih naroda. Uzimajući u obzir atipičnost razvoja malih književnosti u odnosu prema velikima, Barac uvijek stavlja hrvatsku književnost u kontekst europskih književnih tijekova. On u svoja proučavanja unosi i specifični nacionalni kriterij, držeći da svaka mala književnost u većoj mjeri odražava društveni život svoga naroda nego velika. Nastojao je stvoriti naše vlastito mjerilo, koje se temelji na studiju našeg čovjeka, naših prilika i naših mogućnosti. O tome je Barac jasno govorio i o tome pisao, pokazujući vrlo istančan smisao za kategoriju književnosti po kojoj je dobila naziv i jedna njegova zapažena knjiga "Veličina malenih" (1947.).

Čitamo li pažljivo Barčeve tekstove, možemo uočiti da on razlikuje pojam "pisca" od pojava "stvaraoca" ili "tvorca", kako ga on često naziva. Pisac može biti nosilac bezvrijedne književne aktivnosti, proizvođač papirnatog balasta, pa i laži, dok je stvaralačka aktivnost stvaraoca rijetka, ali je uvijek dostojna najvišeg poštovanja. Zanimljiva su njegova razmišljanja o brojnim "malenim piscima" (Veličina malenih), koji mogu biti stvaraoci i veoma korisni, te o najbrojnijim tzv. "književnim komarcima" koji su - mada bez značenja - u svakoj suvremenoj književnosti i najprisutniji i najglasniji, te ih kao takove treba respektirati.

Pri ocjenjivanju književnosti, pa dakako i naše, smatrao je Barac da treba uzeti u obzir prilike i potrebe dotične sredine. Prikazujući tako 1928. studiju austrijskog slaviste Josefa Matla "Vodnik als Literarhistoriker" (Vodnik kao književni povjesničar), Barac mu zamjera što nije uzeo u obzir te kriterije, nego je Vodnika ocjenjivao prema zahtjevima njemačke književne metodologije, ne vodeći pri tom računa o našim mogućnostima, premda točno zapaža Vodnikovu misao da za povijest hrvatske književnosti valja tek stvoriti način kako da se napiše i odobrava da se na nju ne mogu jednostavno primjenjivati metode korisne u pisanju drugih povijesti književnosti.¹³

U bogatom opusu svoje književne i književno-povijesničke djelatnosti, i sam Primorac, Barac je s posebnom pažnjom i ljubavlju izučavao pisce koje je dalo Hrvatsko Primorje.

U životu, temperamentu i stvaranju Barac je imao sve karakteristike tipičnog Primorca. Jedan od njegovih najboljih radova je rad o Ivanu Mažuraniću, a pisao je i o Riječanima Ivanu Dežmanu i Marijanu Derenčinu, Sušćanima Nikoli Poliću i Janku Poliću-Kamovu, Dražaninu Krsti Pavletiću, Bakaraninu Adolfu Veberu Tkalčeviću, Senjanima Milanu Ogrizoviću, Silviju S.

¹³ I. Frangeš, nav. dj. str. 18.

Kranjčeviću, Milutinu Cihlaru Nehajevu i Vjenceslavu Novaku te Novljanima Matiji, Franu i Ivanu Mažuraniću. Isticao je da ima još "veličina malenih", porred onih koje je opisao, jer je kako je sam napisao, Hrvatsko Primorje "dalo mnogo vrijednih ljudi svake vrste". O njima je volio kazivati ono što je bilo za njih karakteristično, kao na primjer sažeto u članku "Regionalizam u književnosti" u knjizi "Književnost i narod" (1941.).

Da ima još "veličina malenih" što se tiče Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre, napisao je Barac u svom članku za prvi broj "Riječke revije" 1952. godine, u kojem kaže:

"Književna baština, što smo je primili od svojih pređa, velika je i po kvantitetu i po vrijednosti. Ali naš najvažniji zadatak nije da se njome dičimo, već da je prije svega upoznamo. Dajući vrlo istaknute ljude, naši krajevi počesto nisu ni marili, što oni hoće, niti su se kasnije brinuli što je od njih ostalo. Od svih hrvatskih krajeva, Istra, Hrvatsko Primorje i Gorski Kotar dali su, uzeto zajedno, razmjerno najviše. A ipak se o tome zna najmanje. Potrebno je stvarati naučna središta, sa svrhom, da se proučava naše kulturno nasljeđe, i s obzirom na same činjenice, i s obzirom na njihov smisao. Ali nešto slično, što bi obuhvatilo sav naš kulturni rad u prošlosti, nameće se kao jedan od najvažnijih dužnosti sadašnjih naših pokoljenja. Pri tom se treba kloniti usko lokalnog patriotizma, i naše pojave treba uvijek promatrati u sklopu cijele hrvatske književnosti".¹⁴

Barčev odnos prema piscima iz njegovog šireg zavičaja najbolje se vidi u "Književnosti Istre i Hrvatskog Primorja", gdje se zapaža posebna sklonost prema Ivanu Mažuraniću, koji mu je blizak ne samo kao umjetnik, već i kao čovjek koji stoički podnosi udarce i uvrede. Mažuranićev odnos prema svom zavičaju iznosi Barac na vrlo suptilan način. Analizirajući njegovo mladenačko ostvarenje, pjesmu napisanu 1830. g. pod nazivom "Pisma od Vinodolca školana",¹⁵ čiji stihovi počinju: "Vinodolski dolče da si zdravo/Novi grade, pozdravljam te lipo", Barac kaže da u njoj pjesnik iskazuje "svoju čežnju i tugu za zavičajem – čežnju i tugu dječaka, koga su otrgnuli od okolice, u kojoj je živio i od dječjih zabava u kojima je odrastao.... Iako ova pjesma nije toliko važna kao pjesma, ona je značajna kao dokument o tome na što je sve mislio učenik, koji se u daljini sjeća rodnog mjesta. Ona je zanimljiva, što u njoj

¹⁴ V. Antić, Antun Barac (1894.-1955.), Riječka revija IV, br. 5-6, Rijeka 1955., str. 249-250.

¹⁵ To je prva pjesma I. Mažuranića, koju je napisao 1830. u Rijeci, kao šesnaestogodišnji učenik riječke gimnazije, u kojoj izražava tugu rastanka sa zavičajem. Pjesma je objavljena prvi put tek 1892. u Spomen knjizi Matice Hrvatske, u članku Tadije Smičiklase o I. Mažuraniću. 1895. pretiskao je pjesmu Vladimir Mažuranić pod naslovom "Pozdrav Vinodolu".

doista ganutljivom iskrenošću izneseno sve ono što je maloga gimnazijalca privlačilo u njegovu kraju”.¹⁶

I sam Barac je intenzivno, stvaralački trajno vezan uz rodni kraj, što će u eseju "Primorje i njegovi pjesnici" doći do punog izražaja. Tu je izrazio nostalgичnu vezu s rodnim krajem, kao i svu svoju ljubav prema zavičaju, ljudima, običajima, moralu Primoraca, povezujući pejisaž, klimu, povijesne i društvene odnose u jednu kategoriju koja objašnjava snagu koju čovjeku u najtežim trenucima života daje iskonska povezanost sa zavičajem.

Provevši najveći dio svog života u Zagrebu, Hrvatskog primorja Barac nikada nije zaboravio, u sebi se nije mijenjao i vratio mu je i svoj dug istražujući pisce tog područja. Sa koliko je samo realnosti i plastičnosti oslikao ljude svoga zavičaja:

"Lica su Primoraca tvrda i ozbiljna. Ima otresitosti nekakve u ponešto ukrućenom držanju, odbojnost neka u oštrim, ispresjecanim odlučnim crtama. Ništa od poslovične slavenske mekoće. Kažu da je Primorac škrt. Ne znam. No u svakom zalogaju, što ga uzima, imade isto toliko težine krvi, a u svakoj kapi, što ga pije, ima kap mučnog znoja. I svuda i svagdje sami tragovi znoja i tragovi krvi: u bezbrojnim gromačama Bakarskog zaliva, u zemlji otetoj vjetru, u bezbrojnim vinogradima Vinodola ugrabljenim kamenu, vodi i draču, u dugačkim serpentinama i gorskim putovima, uklesanim u strmu, nepristupnu hrid. Više od škrtosti i mrkosti čita se u tim osmagnutim, tvrdim licima strah i bojazan i djetinjska, naivno, meka ljubav prema svom kraju. I više od svih riječi zbori činjenica: mjeseci i mjeseci rada po svim stranama svijeta, da se dva tri zimska mjeseca od uštednje može proživjeti kod kuće, godine napora po kamenolomima, tvornicama, rudnicima, zidarskim ljestvama u Europi, Aziji, Africi, Australiji, Americi, da se zaslužba cijelog života salije u nekoliko bijelih zidova u kamenoj krši, ulije u nekoliko mirisavih čokota na patuljastu posjedu, od kojeg se ne može proživjeti ni četvrti dio godine".¹⁷

Između stanovnika Hrvatskog Primorja postoji šarenilo životnih pojava, koje su različite, od mjesta do mjesta. Neki od primorskih krajeva daju mornare, neki ribare, neki zidare i druga zanimanja. Neki ostaju vezani uz rodno mjesto dok neki odlaze u svijet sa zaradom, "a ipak kraj svih tih razlika" - kaže Barac - "stanovnike Hrvatskog Primorja vežu neke značajne crte, dajući im svima, prema strancu, neka zajednička obilježja: ima nešto oporo, tvrdo i u načinu, kako shvaćaju život i u njihovu saobraćaju. Borba za egzistenciju, osjećaj da su nikli na zemlji oskudnoj i škrtij, učinila ih je sličnim grmečcima,

¹⁶ A. Barac, Mažuranić prema svom zavičaju, Književnost Istre i Hrvatskog Primorja, Zagreb-Rijeka, 1968., str. 122.

¹⁷ A. Barac, Primorje i njegovi pjesnici, Književnost Istre i Hrvatskog Primorja, Zagreb-Rijeka 1968., str. 14-15.

što se nižu po primorskim brdima – grmećcima, s malo zelenila, ali čvrsto usađenim u tlo na kome su izrasli”.¹⁸

Za primorsku ženu Barac će s punim izrazom poštovanja i izvjesnog sažaljenja nad njenom sudbinom, reći:

”U njoj koja se gotovo nikad ne miče iz svog kraja, koja nije u sebe primila ništa tuđe, strano, svjetlo, kao da se staložio sav njegov bol, sva njegova oskudnost i sva tužna veličina. Godine ispunjene životinjskom borbom i strahovitim naporima, djetinjstvo bez obilja i nestašnosti, mršava sirotinjska hrana, starost bez počinka, bez vidika u bolje, mutna, tmurna i žalosna. Vjernost i djevičanstvo kojih ne uništava ni siromaštvo ni raskoš, ni sila ni objest. Vestalinke bez ognjišća, bez hrane, bez svjetla. U njihovu pogledu imade i fatalizma i smirenost i prijepor i ravnodušnost onih, koji su već prošli sve, i kojih ne može iznenaditi ni uništiti ništa.”¹⁹

Hrvatsko primorje dalo je čitav niz istaknutih ljudi: književnika, umjetnika, političara i drugih zvanja i zanimanja. Svi su oni trajno zadržali osnovna obilježja primorskog čovjeka – radnu upornost, realnost, jednostavnost i povezanost uz svoj kraj, no nikad ni jedan od njih nije bio opterećen regionalizmom, već ih je resila širina pogleda. Tu osobinu i vrlinu Primoraca i njihov odnos prema sebi i drugima naglašava i Milan Crnković pišući o Barcu. On, između ostalog, kaže:

”Barac nije prvenstveno prikazivao pisce i probleme svoga kraja. I u tome je ovaj radin, marljiv i skroman književnik zapravo i opet pokazao jednu osobinu ljudi svoga kraja. U jeku našeg književnog regionalizma, koji se još ni do danas nije izживio, književnici iz Hrvatskog Primorja bili su najmanje regionalisti. Slikali su doduše, i oni svoj kraj, ali su ga vrlo često napuštali, da iznesu bitne stvari cjelokupnog narodnog života. Mažuranićev ep zahvatio je srž svega političkog i društvenog zbivanja u našem narodu kroz mnogo stoljeća. Kranjčevićeve ”Uskočke elegije” nisu jedini niti najvažniji dio njegova stvaranja. Novak je pored primorskih romana dao i ”Dva svijeta”, kao i novele iz života gradskog proletarijata. A tako je nastupao u svojim istraživanjima i Barac.”²⁰

Barac je pisce Hrvatskog primorja osjećao kao zasebnu književnu cjelinu, izdvojivši ih prema nizu zajedničkih značajki uvjetovanih zajedničim podrijetlom. U tome nema regionalizma. U širi pojam uključivao je i Istru, pa se u sintetičkim radovima o književnicima svog zavičaja često poziva i na pisce Istrane. Od istarskih pisaca Barac se najviše vraćao Eugenu Kumičiću

¹⁸ A. Barac, Regionalizam u književnosti, Književnost Istre i Hrvatskog Primorja, str. 36.

¹⁹ A. Barac, Primorje i njegovi pjesnici, nav. dj. str. 13.

²⁰ M. Crnković, nav. dj. str. 99.

i Viktoru Caru Eminu. Tako će za Viktora Cara Emina reći da je bio "pjesnik istarske prošlosti, njezine sadašnjosti, a katkad i njezine budućnosti. On je bio ustrajan nacionalni radnik u Istri u doba kad je našem narodu u onim krajevima trebalo buditi narodnu svijest; on je ostao na obrani našeg naroda u godinama kad je opet nahrupila tuđa sila, još gora i ljuća od svake predašnje, a ostao je duhom u njoj i onda kad je morao da je ostavi tijelom... iznosio je krupne ekonomske probleme Istre i socijalno previranje u njoj."²¹

Od Matoša je Barac preuzeo kategoriju pejisaža, toliko značajnu za njega, Primorca, što će se posebno osjetiti u njegovom značajnom eseju "Primorje i njegovi pjesnici" (1919.) u kojem će stvoriti čitavu jednu malu etiku i estetiku Primoraca u hrvatskoj književnosti. Povezuje pejisaž, klimu, povijesne i društvene odnose te tako, i sam Primorac, ponudit će hrvatskoj nauci jednu kategoriju koja objašnjava primorske književnike, njihov način doživljavanja i oblikovanja, kategoriju koja će kulminirati kasnije u zrelim godinama u prikazu Mažuranićeve ličnosti, za kojeg Barac kaže:

"Za Mažuranićev je duhovni razvitak karakteristično, što je ovaj čovjek u najvažnijim razdobljima života znao zatomiti svoje najličnije osjećaje, podvrgavajući se gotovo redovno diktatu uma. Svladavajući samoga sebe, on je uspio da se izgradi u onom smislu, kako je to htio i želio."²²

Barac je volio mažuranićevski lik čovjeka i stvaraoca, kojem je i sam pripadao. I njegovo se djelo po svojoj određenosti i plastičnosti doima "kao da je od kamena", kao da je u njemu, u njegovoj cjelini progovorila dublja primorska pjesnička narav. Važno je napomenuti nešto što je vjerojatno manje poznato, a to je da je Barac započeo kao pjesnik i da se stihovima vratio po drugi put, kad je bio zatočenik logora u Staroj Gradiški.²³ Upravo povezujući tu svoju senzibilnu lirsku crtu s realnim prihvaćanjem života (što je karakteristično za Primorca). Barac je svom djelu uspio dati, uz osobnu senzibilnu subjektivnu notu i objektivnu znanstvenu težinu.

Sa svojim znanstvenim, pedagoškim i javnim djelovanjem dr. Antun Barac ostavio je za sobom neizbrisive tragove u našoj znanosti, povijesti književnosti i kulturi uopće. Do danas je ostalo živo ono u što je Barac, kao neosporni prvak hrvatske književne historiografije i poznavalac umjetničke knjige, unio tra-

²¹ A. Barac, Viktor Car Emin, Knjiž. Istre i Hrv. Primorja, str. 509.

²² A. Barac, Mažuranić prema svom zavičaju, nav. dj. str. 121.

²³ Zbog svojih antifašističkih ideja i stavova Dr. A. Barac bio je za vrijeme NDH uhapšen i zatvoren u zloglasnim logorima Jasenovac i Stara Gradiška. Njegovi zapisi iz zatvora objavljeni su u "Bijegu od knjige", u kojoj središnji dio knjige nosi naslov KZSTG (Kazneni zavod Stara Gradiška). Tu je niz zapisa i stihova, koje je zabilježio za svog zatočeništva u navedenim logorima

gove svoje ličnosti. Takva djela zadržavaju svoju vrijednost i onda kada gradivo u njima postane ili zastarjelo ili možda manje važno za neka nova poimanja.

Za njega je hrvatska književnost bila velika književnost, jer je ona od prvih "začinjavaca" do njegovih dana za njega bila izvorna i naša.

Sažetak

Dr. Antun Barac rođen je 20. VIII 1894. u Kamenjaku kraj Grižana (Vinodol). Završio je Filozofski fakultet u Zagrebu, gdje 1918. doktorira obranivši tezu o Nazoru. Radio je kao srednjoškolski profesor, a zatim kao sveučilišni profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Napisao je niz studija, rasprava, članaka i knjiga. Piše o Nazoru, Matošu, Šenoi, Mažuraniću, Vidriću, Gjalskom, Kumičiću, Novaku, Caru Eminu i drugima. Duboke i trajne vrijednosti su mu djela: Članci o književnosti, Hrvatska književna kritika, Književnost i narod, Veličina malenih, Hrvatska književnost Ilirizma i dr. Raznovrsna je i bogata Barčeva književno povijesna i kritička djelatnost, pri čemu Barac traži istinu i istinitost književnog djela, a sve to čini jasnoćom i širinom pogleda. Obilježavajući 110. obljetnicu rođenja ovog istaknutog znanstvenika, književnog povjesničara, sveučilišnog profesora i akademika, možemo ustvrditi da je za sobom ostavio neizbrisive tragove i djela, za kojima će još dugo posezati oni, koji se budu bavili izučavanjem i pisanjem povijesti novije hrvatske književnosti.

Ključne riječi

Barac, književnost, sveučilišni profesor, književni povjesničar, akademik, djela, književna baština, veličina malenih, znanost, zavičaj, pedagoški rad, Hrvatsko primorje, Istra.

Summary **Ivan Barbarić** **Antun Barac**

Dr. Antun Barac was born on the 20th of August 1894 in Kamenjak near Grižane (Vinodol). He graduated on the Faculty of Arts in Zagreb where he received his doctorate in 1918 with the thesis on Nator. He worked as a high school professor and as a university professor on the Faculty of Arts in Zagreb. He wrote a whole range of studies, discussion papers, articles and books. He wrote about Nator, Matoša, Šenoa, Mažuranić, Vidrić, Gdjaliski, Kumičić, Novak, Car Emin and others. Deep and lasting values are his work: Croatian literature of the Illyric Period and others. Barac's work is historic and critical, varied and rich, and in them Barac is seeking for the truth and honesty of the literary piece and he achieves this by a clear and wide vision. Marking the 110th anniversary of the birth of this renowned scholar and Fellow of Academy we can conclude that he left behind him a profound legacy that will be used by those who study and write about new Croatian literature.

Keywords

Barac, literature, university professor, historian, Academic, literary work, literary heritage, the strength of the small, science, homeland, pedagogical work, Croatian Coastal Region, Istria.